

Aniversări-comemorări  
GHEORGHE DOJA  
de I. MITREA  
VASILE CONTA  
de Nicolae GOGONEAȚĂ  
Dr. H. ARONEANU  
de Al. Em. BERCA  
(Pag. 12)

Poesis :  
VIOLETA ZAMFIRESCU  
(Pag. 5)  
Proză de  
Cicerone CERNEGURA  
(Pag. 10-11)

Un pictor al vieții rustice :  
NICU ENEA  
de Grigore V. COBAN  
(Pag. 17)  
CRONICA DRAMATICĂ  
— Bacău, Galați —  
de Mihail SABIN  
(Pag. 16)

Certitudini și căutări  
în poezia sovietică  
contemporană  
de Natalia CANTEMIR  
(Pag. 18)  
DIN LIRICA SOVIETICĂ  
(versuri de A. Blok, Anna  
Ahmatova, K. D. Balmont,  
Boris Pasternak,  
B. A. Ahmadullina)  
(Pag. 19)

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VA!

# ateenueu

REVISTĂ DE CULTURĂ

Nr. 10 (75) anul VII, octombrie 1970 — 20 pagini = 3 lei

## MIHAIL SADOVEANU — între biografie și ficțiune

Cu Mihail Sadoveanu se întâmplă lucrul curios că, deși n-a trecut nici de un deceniu în lumea neînțelegerii, deși mulți dintre noi au fost martorii cine știe căror împrejurări ale vieții lui, ori i-au zărit măcar chipul de o întințare tulburător de senină și i-au auzit glasul de înimitabilă monotonie moldovenească — omul care a fost el începe a se estompa. Faptul e cu atât mai iritant cu cât nu e vorba de o viață oarecare, ci de o existență bogată, amplu și semnificativ desfășurată, marcată de atitudini ferme, pe al căror temel se poate înainta chiar cu supoziția că, de n-ar fi scris o pagină de literatură sau de nu i-ar fi supraviețuit un rînd din aceasta, umbra lui Sadoveanu nu s-ar fi șters cu totul de pe fundalul epocii traversate de el. Cu toate acestea, curiozitatea pentru omul obișnuit pare a fi în continuă scădere, chiar cititorii care nu l-au cunoscut dezinteresându-se oarecum de viață și mulțumindu-se cu opera. E drept, la o cercetare mai atentă, aceasta din urmă e atât de solidă și cu acele fundamentale ale vieții, încât, cu toate semnificațiile în parte ale fiecăreia, ele tind a se îngemăna pînă într-acolo că Sadoveanu poate fi imaginat în timp (ca și Homer, despre care nu știm mai nimic) un scriitor fără biografie. Și totuși, marele poet al prozei românești are una deloc anostă, ci, mai mult, exemplară și pasionantă, cu un „roman“ al său, pe care nu-i exclus să-l scrie cineva într-o zi.

Chiar în punctul de pornire biografia lui Sadoveanu are un nucleu dramatic plin de interes. Pe linie paternă se trăgea, cum se știe, dintr-o familie de olteni așezați la Iași după răscoala lui Tudor Vladimirescu, tatăl său stabilindu-se ca avocat („aparător“, cum se zicea pe atunci) la Pașcani, unde, la 5 noiembrie 1880, se va naște viitorul scriitor. Mama, cu 27 de ani mai înărd decât soțul ei, era fiica unor răzeși sărăciți din Verșeni Neamțului și nu s-a putut acomoda, se pare, niciodată cu regimul de „cucoană“, murind, de altfel, în floarea vârstei. Așa se face că, în timp ce în cazul altor scriitori se vorbește de o conștiință scindată, la Sadoveanu se poate aproxima în legătură cu un început de biografie scindată, ba, dacă înțelegem seama de preferința lui pen-

George MUNTEAN

(Continuare în pag. 6)



Maestrul, în octombrie 1955. (Fotografiile Sadoveanu din acest număr ne-au fost puse la dispoziție de Dan GRIGORESCU.)

Articole despre Sadoveanu semnează în acest număr :

Const. CIOPRAGA, G. ISTRATE, Al. OPREA, Henri ZALIS,  
Maria GABREA

## Lecturi intermitente

LII

Rostul prezentei „lecturi intermitente“ este, de caufi bine, doar unul singur. El ține să rectifice o eroare, nu de tipar, însă nu mai puțin gravă, pentru că falsifică adevărul, și pe care eu însumi am săvârșit-o. În cuvîntul de prefață, cu care am precedat recentul meu volum „Memorial de ziaristică I“ (Ed. Minerva, 1970), am stăruit asupra numerosilor literari care au făcut ziaristică, începînd pentru secolul nostru, cu Nicolae Iorga și sfîrșind cu Demostene Botez, și lista, adăugăm noi, „desigur nu e încheiată“. Ceea ce s-a dovedit cu mult mai aproape de adevăr. O ediție recentă a publicisticii lui Panait Istrati, intitulată după acel frumos eseu francez „Pour avoir aimé la terre“, care desfăta, cu patru decenii în urmă, în paginile lui „Les nouvelles littéraires“, junetea noastră, a avut darul să ne amintească lacuna. O eroare mărturisită, e pe jumătate iertată, spune o veche axiomă, convențională ca tot ceea ce formulăm întru ușurarea păcatelor noastre. Însă o eroare rămîne ce-a fost, oricîte patrafire aurite ai așterne peste.

Ediția de care vorbeam se intitulează Pentru a fi iubît pămîntul... (Editura Tineretului, 1970), este alcătuită de Al. Oprea, autorul acelei excelente monografii despre viața, cu avatarurile ei politice, a lui Panait Istrati. Ea cuprinde pe lingă arti, celele vechiului volum, „Trecut și viitor“, apărut în 1925, la editura „Renasterea“ și-un bun număr de articole din „România Muncitoare“, din epoca „socialismului“ lui Panait Istrati și, de asemenea, de un alt bun număr de articole franceze, acestea în eleganta traducere a lui Alexandru Talex, din epoca notorietății mondiale a acestui „Gorki balcanic“ cum l-a denumit marele său protector Romain Rolland. Volumul e precedat de o substanțială introducere, în care, pe de o parte, ediția își rezumă și amplifică informațiile monografiei sale, iar, pe de alta, dezbate „specificitatea românească“ a publicisticii lui Panait Istrati, străbătută de un „vișoros patos plebeian“ și aducînd „o notă aparte în aria publicistică militante a scriitorilor noștri dintre cele două războaie mondiale“. Și pentru că vorbim de editor și de ediția sa, să mai spunem că aproape toate articolele sînt însoțite de boate subsoluri, ce completează (cum se va vedea) puncte de biografie sau împrejurări de o spetă sau alta, cum sunt, de pildă, savuroasele detalii spicuite în memoriile lui Nikos Kazantzakis, cînd cu vizita din 1927, la Maxim Gorki. Imaginea unui Panait Istrati, cu sti-

PERPESICIUS

(Continuare în pag. 6)

Rolul istoric al marilor personalități își dezvăluie multiple și mereu noi aspecte. O teorie cuprinzătoare, din acest unghi de vedere, a raporturilor extrem de complexe și încă insuficient studiate, între personalitățile excepționale și colectivitățile umane poate demonstra convingător că este deopotrivă de revelator, pentru urmașii spirituali ai marilor personalități, opera istorică înfăptuită, evenimentele memorabile de care se leagă numele acestor indivizi cu disponibilități psihice și o viață exemplară, ca și profundele semnificații metodologice-umane ale acestor vieți și rodnice acte vitale de rezonanță socială neobișnuită. Poate fi vorba, deci, de o latură pilduitoare a istoriei, unde se înfăptuiește o deplină osmoză între personalitate și destinul social, între individul de geniu și istoria propriuzisă, cu nesfîrșitele ei cauzalități și forme de împlinire, dar fără a crea bariere artificiale între un aspect și altul, poate fi vorba, cu tot ațita îndreptățire, de o latură pilduitoare a însăși acestor personalități care, în consens cu istoria lor, reflectă totuși, în imaginile atât de strălucitoare și copleșitoare pe care le iradiază personalitățile de geniu, trasee inedite ale dezvoltării personalității umane. Apar astfel forme noi — la nivelul individului — de autodepășire a condiției umane care reprezintă neepuizabile surse morale și pedagogice pentru urmași.

Este acel domeniu al psihologiei și pedagogiei colectivităților, de învățămînte vitale pentru perpetuarea și ascensiunea societății

și care depășește, totdeauna de-a lungul istoriei, formele conceptuale, ale disciplinelor științifice, trăgîndu-și seva și justificarea din însăși vitalitatea spirituală a vieții sociale și a perpetuării ei în forme progresive, superioare. Este acea necesitate resimțită încă din

## Friedrich Engels — o exemplară îmbinare a pasiunii științifice cu spiritul militant revoluționar

Antichitate de a menține și cultiva în memoria generațiilor „concluziile“ vieților ilustre, geniale.

Iar dacă pentru omenire au ființat întotdeauna nevoile rememorarii, imperativele păstrării cu venerație în conștiință a strălucirii marilor personalități, pentru lumea progresistă contemporană, al cărei ferment fundamental îl reprezintă clasa muncitoare, situația devine

mai acută iar asemenea nevoi ale omenirii devin capitale pentru sine însăși.

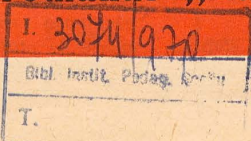
Omenirea progresistă aniversează în prezent 150 de ani de la nașterea lui Fr. Engels, unul din fondatorii comunismului științific. Aceste momente aniversatorii depășesc însă, prin bogatele lor semnificații, nivelul festiv, manifestarea sărbătorească. Sau, mai bine zis, este vorba în această rememorare festivă de zone de semnificații profunde, care prezintă pentru noi, pentru actualitate, nu numai o însemnătate emoțională, afectivă, ci și una de idei, științifică. Căci, ca și Karl Marx, al cărui nume va conferi pe bună dreptate numele noii doctrine, Fr. Engels îmbină în personalitatea sa două aspecte fundamentale care, proprii înseși științei elaborate cu marele său prieten, devin, pe un plan mai larg, al vieții sociale în ansamblul ei, două trăsături și două exigențe de maximă actualitate pentru societatea modernă: știința și militanșismul politic.

Societatea modernă demonstrează, la dimensiuni necunoscute în tre-

Petru BERAR

(Continuare în pag. 15)

THOMAS WOLFE — fragment din romanul „Nu poți să te întorci acasă“ (dag. 20)



## Lecturi intermitente

(Continuare din pag. 1)

cle de vin de Armenia și cu pachete de mîncăruri alese, în buzunările paltonului, convins că Maxim Gorki îi seamănă în temperament, trăiește vie în memoriile scriitorului grec. „Publicistica, scrie Al. Oprea în încheierea introducerii sale, intrucumpează, am spune, o altă față a lui Panait Istrati, dar care, prin aceasta, ne ajută să dobîndim o imagine mai completă și mai adîncă asupra personalității sale. Ne apare un al Istrati decît povestitorul romantic, asaltat de poezia depărtărilor, veșnic rătăcitor, cu ochii pe cer, un Istrati dirz, răzbușător, din stîrpea luptătorilor, amestecat în vîlmășagul luptelor politice, arzînd la flacăra credințelor, interogațiilor și neîncetelor speranțe, ale secolului său. Un Istrati, mult mai uman, mai apropiat de noi toți, învingînd, căzînd, iar învingînd și iar căzînd, în luptă cu omenestile slăbiciuni ale vieții“. O mașă sugestivă sinteză portretistică a ceea ce a fost publicistul Panait Istrati, nici că s-ar fi putut formula.

Am recitat aceste articole, în ediția amplificată a lui Al. Oprea (ediția integrală a publicisticii lui Panait Istrati e în pregătire) și omisiunea săvîrșită de noi îmi apare cu atât mai gravă. De n-ar fi vorba decît de articolul vizitei la Lupeni și de dramatica relatare din foiletoanele „Luptei“ și încă ar fi de ajuns. Mai sunt însă altele altele, apărute în „Facla“, „Adevărul literar și artistic“, trimise din Franța, scrisori deschise, către Victor Eftimiu („Să ne fie rușine de judecata de mîine“), cu atât de prețiosul subsol al editorului, privind portretul *grandeur nature* al autorului „Chirei Chiralina“, către Nichifor Crănic, în legătură cu proiectate banchete („Intre banchet și ciomăgeală“), ca să nu mai vorbim de atât de revelatoare articole din „România Muncitoare“ („Pégoud“ din 1913 și, din același an, „O amintire banală“, scria cu prilejul celor 25 de ani de la apariția „Adevărului“, al cărui corespondent fusese, pentru scurtă vreme, Panait Istrati și de unde demisionase în urma refuzului lui Constantin Mille de a-i publica rezultatele unei anchete în legătură cu imoralitatea unui diacon din Tulcea sau de natura rătăcirii cu care citează din Eminescu, al cărui „dintr-un chiot simfonic“ e folosit cu ingeniozitate sau a cărui invocare („Ce nu vîi, tu, Tepeș, Doamne“) o aplică unui editor parizian, preocupat de editarea autorilor fără talent, dar cu tiraj: „Unde ești tu, Tepeș, Doamne, să-mi îmi și pe acest editor și pe autorii lui — codoși parfumați, lăfăindu-se în pijama și pantofi de mătăsă — și să mi-i trimiți la ocnă să taie sare, să le treacă alit pofta de scris, cit și aceea de editat“. Această în amintita scrisoare către Victor Eftimiu. Și fiindcă suntem aici, să ne oprim o secundă și la amintitul subsol al editorului. Aflăm din el, că la pomenirea a 7 ani de la moartea lui Panait Istrati, Victor Eftimiu și-ar fi „sintetizat observațiile asupra scriitorului“, spunînd pînă la urmă: „...Toți iluminați pămîntului l-au citit, toți nemulțumiți, toți cei ce visau ceva mai bun, mai omnesc. L-au citit și esteții revistelor din metropole și snobii saloanelor și toți au fost vrăjii de darul povestitorului (...). Nici un artificiu literar.

Numai peisaje văzute, numai viață trăită. Simplitate. Putere de a evoca oameni și fapte, scîldate-n lumină. O paletă scintilietoare. O magie a cuvîntului, pe care prea puțini — chiar dintre cei mai mari — au stăpînit-o. (...) Dacă ar fi trăit în alte veacuri, ar fi fost un trubadur, un colaborator al Seherazadei, un rapsod al insulelor homerice...“. Cît privește problema dacă Panait Istrati poate fi socotit scriitor român, Victor Eftimiu încheia: „Pentru că a scris în altă limbă, unii îi refuză titlul de scriitor român. Dar toate darurile sale, și simplitatea, luminozitatea, verva, ironia, coloritul, umorul său, sint specific românești. Mai mult decît singele cuiu, mai mult chiar decît graiul în care oficiază — spiritul cuiu îi scrie numele în patrimoniul unei națiuni“. Ceea ce, oricît de paradoxal ar părea la prima vedere, nu poate fi, totuși, contestat.

Este, în fond, ceea ce Romain Rolland a încheiat în fericita formulă „Un Gorki balcanic“. Este, în același timp, ceea ce Panait Istrati însuși a revendicat pentru sine toată vremea. Și este, poate, ceea ce l-a îndemnat să puie mîna pe condei și să dea glas atîtor revolte cite îi provocau suferințele alor săi. Ceea ce îl îndurera, cînd i se îngăduia să vie în țară, era mai puțin oroarea agenților Siguranței Statului, ce-l urmăreau pas cu pas, cît imposibilitatea de a cutreiera țara și de a se plimba nestingherit, prin București adolescenței sale. Cînd, în 1929, ne vizitează din nou și-și face în jovărășia profesorului Romulus Cioclec, romanțier, ancheta de la Lupeni, situația era oarecum schimbată. La guvern erau național-țărăniștii, ministrul de interne Vaida-Voevod, tribunalul din camera de la Budapesta, însă nărvurile rămăseseră aceleași. Mai ales în lumea „sîntîlor“. Intr-un articol din 1924, apărut în „Adevărul literar și artistic“, sub titlul „Scrisoare către cititorii din România“, pe care noul editor îl schimbă, pe bună dreptate, în „Crezul meu“, și el reprezintă un adevărat „credo“ umanitar, Panait Istrati după ce declară că ar fi gata să se alature tuturor hoardelor pentru dărîmarea „Jilavelor internaționale“, cu condiția să nu fie obligat să ajute la zidirea de „noi Jilave“, continuă în ordinea acelei apartenențe românești, ce-i este în sine: „...dar mult mai frumos e să rămîi ceea ce te-ai născut, cînd te-ai născut iubind — și eu îmi aduc aminte mereu că la șapte ani pășteam caii la cîmp, în preajma Baldovineștilor, ascultînd poveștile unchiului Anghel și tîngiriile mamei, care îmi spuneau pe românește „că o dor brațele de-ătia spălate străin“. Și tot acolo, ceva mai departe: „Lumea întregă e demnă de iubit, dar tot mai cu drag mă plec spre cutare față de prieten, care mă citește plîngînd la Brăila...“, și care plîngea nu pentru că autorul „Chirei Chiralina“ ar fi ajuns „mare ciobăgiu“, dar pentru că îl știa vecinic „cu surisul pe buze“. Or, Brăila, al cărei cetățean de onoare neinvestit este și care cu prilejul celor șase sute de ani, ai ei, de existență istorică a hotărît să-i toarne chipul în bronz, se știe că este locul de naștere al lui Panait Istrati. Cum suntem la acest capitol, nu strică să reedităm experiența de mai sus, oprindu-ne la excelentul subsol, în care Al. Oprea comentează ecourile stîrnite în presa română de faima universală a „Chirei Chiralina“. Alături de elogiile pe care sîrșitului anului 1924 apar aici entuziasmele articole ale lui G. Ibrăileanu și Tudor Vianu) i le aduc, cu mult mai multe și mai violente sunt contestate. Din rîndul lor nu lipsesc, evident, cele formulate de N. Iorga și Ovid Densusianu. Deși pe poziții literare total deosebite cei doi sefi ai

mişcărilor de la „Sămănătorul“ și „Vieța Nouă“ se întîlneau nu o dată în practica aceleiași injustiții critice față de ceea ce perspectiva timpului, restabilind lucrurile, avea să decreteze excepțional. Istoria literară, atît de la noi, cît și din aiara granițelor, cunoaște astfel de ciudățenii, pe care viitorul le anulează. Dacă pentru N. Iorga, „Chirei Chiralina“ constituie „un sacrilegiu“, pentru Ovid Densusianu constituia un continuu semn de umire: „te întrebî cum de-ai putut primi (paginile povestirii) cerneala tiparului“. Cît despre campania „Viitorului“, oficiosul partidului liberal, care-l asemena cu Panait Istrati cu N. Batzaria de la „Dimineața copiilor“, ea vorbește de la sine. Dacă Ovid Densusianu nu practica „revizuirile“, N. Iorga, în schimb, nu scăpa ocazia să facă, morților, dreptate. Acest Or.eu al umbrelor (metafora e a lui Anghel și Iosif) se răscumpăra în ceasul din urmă. E cazul necrologului „celui întors acasă“, (transcriu din bogatul subsol al lui Al. Oprea, cu care însoțește „crisoarea deschisă domnului N. Iorga“): „Iată, așa și cu acela aprig în luptă, sfidător de opinie publică, părăsitor de țări și răsturnător de lume cu puterile unui real talent care vrăjea tocmai prin lipsa a ce dă — și a ce strică — acea cultură generală, de care l-a lipsit soarta și care, trecu prin toată stratosfera laudelor și îramintat prin toate vijeliile luptelor sociale, lăudat peste măsură și cu cruzime batjocorită... a murit“. Nu se poate tăgădui acestui necrolog, cu toate rezervele măturate, un accent — oauă justifiare, din marea sa confesiune „O viață de om“, în care N. Iorga se împacă cu toate victimele sale din trecut. Și pentru a încheia cu această chestiune a paternității române, pe care necrologul celui „întors acasă“, ca să moară în patrie, o prefațază, atît de minunat, să mai adău, găm două texte. Primul e din prefața volumului „Trecut și viitor“, e o scrisoare din Nisa, datată 1925, și-l extragem din subsolul lui Al. Oprea, alcătuitorul ediției de față. Alarma, pe bună dreptate, de chipul scandalos în care i se traduceau lucrările în românește, Panait Istrati se decide să și le traducă singur, pentru că „mai întîi de toate, eu sînt și jîn să rămîn un autor român. Jîn la aceasta, nu din cauză că mi s-a contestat acest drept (el mi s-a contestat de oameni care n-au nici o cădere), ci lîndcă simțirea mea, realizată azi în franțuzește printr-un extraordinar hazard, izvoară din origine românească. Înainte de a fi „prozator francez contemporan“, așa cum se spune pe coperta colecției lui Rieder, eu am fost prozator român înăscut“. Al doilea citat e din portretul vagabondaj „Printre golani din Grecia“ (cît adevăr și cîtă poezie în tabloul etnologic al golaniilor diverselor neamuri, de la pag. 216-217) și el sună în chipul următor: „Chiar de ai avea un suflet uscat, ca o cracă, nu poți să nu iubești pămîntul pe care te-ai născut, venind pe lume și al căui limbaj și obiceiuri îți sînt altoite în sine. Ca să apar acest sentiment sînt gata să mă bat cu toate doctrinele care ar susține contrariul. Da, oricît de cosmopolit aș fi din naștere, de vagabond îndrăgostit de orizonturi nesfîrșite, așa cum mă vedeți, rămîn totuși român prin mamă și prin limbă și frumoasa mea Brăilă etc, etc“.

Publicistica lui Panait Istrati, așa cum reiese din noua ediție alcătuită de Al. Oprea, cu reportajele, anchetele, rechizitoriile și chiar cu contradicțiile ei, tie ea scrisă în românește, fie tradusă, vădește un temperament puternic, de pamfletar înăscut, liric prin excelență și unul din cele mai originale ale răsîntului, dintre cele două războaie. „Eu n-am trecut prin viață mirosînd un trandafir și cătînd galeș la stele“ scrie într-un loc din întîiul articol al volumului „Trecut și viitor“. Însă oricît de adevărat pentru un vagabond care a avut de luptat cu adversitățile și voind să schițeze un portret de luptător, nu este, prin aceasta chiar mai puțin, de esență lirică. Lirismul acesta ia uneori aspectele unui adevărat poem în proză, ca, de pildă, în același articol, următoarea frumoasă evocare a eroilor săi: „Umbre, fantome, eroi nebănuți de nimeni, ființe venite de pe alte pămînturi... Pe toți și pe toate le-am pierdut, dar toți trăiesc aievea în sufletul meu. Și în clipa cînd pun mîna pe condei și mă aplec peste hîrtia albă, eu n-am nevoie să scormonesc prăpăstii cu efect melodramatic, nici să speculez nerozia umană, care nu cere decît s-o distrezi: ochii scrutați ai tovarășilor mei de visuri răsăr din întunericul trecutului ca licuricii noaptea și ei îmi cer să fiu om înainte de a fi literat. Ei nu s-au amuzat. Viața pentru ei a fost năprăznică“.

Am amintit mai sus de articolele din „România Muncitoare“, oficiosul partidului, socialist, la care Panait Istrati și-a făcut ucenicia de gazetar. Ele sînt, desigur, cu mult mai multe decît cele trei, pe care Al. Oprea le-a inclus în ediția sa. Vorbeam de excelența articolului din 1913, despre aviatorul francez Pégoud care, în vremea cînd accidentele de avion, funeste (e anul prăbușirii lui Vlaicu) determinaseră chiar și o revistă de prestigiu lui „Mercure de France“ să ia atitudine, își uimea spectatorii; nu numai cu eleganța acelu „vals atmosferic“, cum spune Istrati, dar și cu certitudinea cu care executa faimoasele sale tumburi. Articolul nu e un simplu reportaj, ci un foileton de largi perspective, în care își dau întîlnire: antimilitarismul, atît de scump socialiștilor, ironiile la adresa unor fruntași ai vieții publice, ca de-al de Tache Ionescu, „din vremea cînd aceasta își făcea exercițiile de acrobatică politicianistă“, și care avuseseră darul să entuziasmeze pe Gherea, ce declara cum glosează editorul: „E unul din cele mai bune foiletoane pe cari le-am citit în românește“. După ce înfățișează, cu ironiile de rigoare, diferitele categorii de spetători mai mult sau mai puțin neutri, iață și un crîmpei de crez politic: „Dar au fost și mulți dintre acei care au văzut și au admirat în Pégoud personificarea geniului muncii și progresului uman, răsăritul mult așteptatei zile de mîine, care va împărășia umbrelle ce întuncă germenul vieții neînfrîntăute și pe făuritori de libertăți — unul dintre acei cari luptă cu învîrsunare la sfîrșirea granițelor regești și intruparea unei patrii universale“ (subl. ns.).

Și totuși, din lunga listă, publicată în fruntea ultimului nostru volum „Memorial de ziaristică“ numele lui Panait Istrati lipsește. Că este o eroare dintre cele mai grave, nu rămîne îndoială, pe care nîmîc nu o scuza, nici chiar faima universală a lui, grație tocmai limbii franceze. Articolele noii ediții („Pentru a fi iubit pămîntul“) al lui Al. Oprea stau măturte, cu toate splendorile lor de atitudine și de expresie. La a doua ediție (cum se spune) a „Memorialului“, nedreptatea va fi reparată. În felul acesta rostul prezentei „lecturi intermitente“ apare limpede.

## MIHAIL SADOVEANU

(Continuare din pag. 1)

tru răzeși, de puținătatea referințelor din opere la spațiul oltenesc, de înalul Fraților Jderi și de alte elemente, putem împinge ipoteza „scîndării“ mult mai departe și cu un tolos nu tocmai negliabil. Căci niciodată asemenea „mezalianțe“ (vezi, între altele, cea din Veneia o moară pe Sirei) nu vor duce la armonie în opera lui, deși, ca o rană nîcînd închisă, ele se vor strecura ades într-însa. Că balanța înclină mereu în favoarea mamei și a înaintașilor ei e limpede pentru oricine l-a citit cîteva dintre scrieri, evocările autobiografice accidentale sau cele organizate separat în Anii de ucenicie. Cîi era de legat scriitorul de amintirea mamei, cu care semăna la chip, se poate deduce și din împrejurarea că portretul acesteia a fost fixat pe pînză de un pictor numai după indicațiile lui Mihail Sadoveanu, fără model sau imagini fotografice (se pare, inexistente) în față.

Un alt fir al existenței scriitorului ar fi cel ce delimitează raporturile dintre faptele și împlîrile cu caracter autobiografic revărsate în operă și cele ale vieții lui obișnuite, cotidiene (nu numai reale, căci reale sînt și celelalte, ba, dacă trecem peste convențiile curente, acelea rămîn singurele reale pentru noi, cestelalte fiind acum doar documentare). Pentru că e limpede că, operînd cu finețe și prudență, fără paralelisme mecanice mai ales, am putea desprinde cîteva propoziții utile în legătură cu natura suportului autobiografic al scrisului sadovenian, cu modul cum a selectat el arune împrejurări ale vieții sale și le-a trecut în operă etc. O observație ce ar putea fi reîntemeiată ar fi aceea că, pe măsură ce scriitorul înaintea în vîrstă, sporesc amintirile gravitînd în jurul copilăriei și adolescenței și se împuținează cele prvitoare la înțelegerea și maturitatea, care devin evocări și itinerarii, ca altele din cărțile lui cu vinători și pescari sau ca acele cîteva cu însemnări de călătorie. Faptele vieții și oamenii cunoscuți se revarsă în mare parte în întînsa lui

aparent numai paseism ce stăruie peste opera sa, ale cărei rădăcini sînt mult mai înlîne în epoca scriitorului decît s-ar părea la prima vedere. O cale de evidențiere convingătoare a unei atari propoziții ar fi și cea biograică, sugerată mai sus. S-ar vedea, totodată, cum el e receptiv mai curînd la curgerea timpului decît la istoria nemijlocită, pe care o înscrie acestuia, eternizînd-o sau efemerizînd-o, după caz și făcîndu-ne-o mult mai apropiată.

Același lucru ar fi de făcut în privința locurilor străbătute de Sadoveanu. O hartă a acestora, dedusă din măturile și documente, din scrierile sale, ar fi de natură a circumscrie mai exact nucleele germinative ale opereii sale, centrele lui de interes și mai ales ar releva modul în care același loc este deslîolat de scriitor în funcție de împrejurări în care-l implică. Există cîteva straturi ale Sucevei și Iașului în opera lui Sadoveanu, ale Moîdovei în general, mai mult, chiar jocul elementelor naturii sau al celor înscrise mai adînc acesteia și care par, prin urmare, mai durabile (codrii, apele, drumurile, trecătorile și vadurile) se schimbă, se mișcă și se prefac, se stratifică în timp, scriitorul căutînd de fiecare dată pînza lor cea mai nimerită, fapt ce constituie și la fundarea coplesitoare impresii de statornicie pe care o degajează cele evocate în scrisul său. Din această justă înscriere a faptelor și împlîrilor oamenilor în curgerea timpului și la nivelul istoric convenit al spațiului lor de mișcare se naște, probabil, concomitent, și acel sentiment de continuitate (în fond de armonie între etern și trecător), de prezență și comuniune de nedescîlit în care trăiesc oamenii marilor sale cărți. În acest sens se cuvîne interpretată, cred, afirmația lui G. Călinescu că dacă Ștefan cel Mare ar reinvia astăzi, Sadoveanu s-ar înțelege cu el fără dificultăți. Mai mult, am zice că toți sau aproape toți eroii marilor sale scrieri, indiferent de epoca și locul în care viețuiesc pe pămîntul acestei țări și în perimetrul acestei limbi s-ar înțelege între ei



Septembrie 1955. Pescuind la „Pietrele“ (pe Dunărea Veche, la Crișan)

publicistică, în opera propriu-zisă rămînd doar observația, meditația, cîntecul amintirii și nu aceasta în chip direct.

Un plan sugestiv al biografiei sadoveniene ar fi acela în care s-ar înscrie marea număr de prieteni și mai ales de cunoscuți din toate straturile societății și zonele țării cu care acest legendar taciturn s-a întrefîșinat adesea, ori pe care i-a provocat a-și destăinui sufletul și a-și da în vileag gîndurile, în fața cărora n-ar fi rămas niciodată indiferent. De s-ar cerceta cu mijloace adecvate modul în care această lume (câci parînt-adevăr a constituie o lume multimea cunoscuților lui Sadoveanu) a trecut, cunoscută, în opera sa și ce loc ocupă ea acolo, în raport cu cea evocată în paginile de viață istorică ce le aduce în fața noastră, de pildă, s-ar vedea cîte ceva din arta lui de povestitor al faptelor lumii din preajmă și s-ar mai reechilibra imaginea lui de rapsod al trecutului și al naturii, în sensul completării ei cu aceea a unui Sadoveanu cîntăreț deopotrivă și al contemporaneității sale. Numai că în cazul lui această contemporaneitate are dimensiuni oarecum speciale. Acestea vin de acolo că autorul Baltagului nu delimitează, ca alții dintre noi, cu strictețe epocile și perioadele, cîi își înscrie lumea prin care a trecut sau trece în curgerea eternă a vremii, fapt ce conferă atît lumii, cît și vremii, un relief aparte, justificat prin osmoza lor necorîntă. Aceasta face ca istoria să se reverse masiv în contemporaneitate (sens în care Zodia Cancerului sau Nicoară Potcoavă, de pildă, sînt mai puțin române istorice și mai mult evocări ale unor vremuri ale căror lumii mai scînteiază încă în rața noastră), iar contemporaneitatea să se istoricizeze din chiar momentul realizării ei în conștiința celor ce o trăiesc și să se înscrie nemijlocit durate. Este, de altfel, și explicația unui

fără nici un fel de greutate. Pe o atare hartă a itinerariilor un lingvist ar putea însemna și pigmenții locali ai lexicului său, sursa și forma lor (cel mai ades nemodificat), parfumul înțelesului și chipul strălucirii acestora în limba comună a opereii. Ar fi de văzut, apoi, cîtă îndreptățită crezare s-ar putea da raportului posibil dintre amintita împrejurare familială (pentru a rămîne numai la exemplul ei), și dintre puținătatea scrierilor evocînd locurile de origine ale familiei tatălui, în comparație cu cele legate de familia mamei și în general cu celelalte ale țării, bătute parcă mai des decît zona de peste Olt.

Sigur, toate aceste lucruri se cuvîne plasate între multe altele, menite a contribui la înțelegerea acestui excepțional prozator al lumii, dar cîtă vreme pot arunca o rază asupra opereii sale ele nu par prisoselnice. Cine ar mai insista asupra raportului dintre biografie și operă la Mihail Sadoveanu ar putea verifica observația prvitoare la varietatea modalităților prin care scriitorul însuși se însinuează direct într-o parte a ei, ca personaj și interpret, ca unul din cei prezenți la diversele împlîriri ale lumii. Aici stă și una dintre explicațiile relativului dezinteres al cititorilor pentru biografia sa, pe care ai sentimentul a o ghici pînă la destule pagini. Nu trebuie uitată, de asemenea, nici cealaltă împrejurare, poate cea fundamentală în această privință, anume că opera lui Sadoveanu e atît de cuprînzătoare, de densă și adîncă, atît de îmbibată de sevele vieții, de înțepciunile și împlîrile omenești, atît de puteinică în centrul său de iradiere, încît, se poate naște credința că dincolo de realitatea ei autorul n-ar mai fi putut avea și o viață personală ce ar fi rămas neabsorbită în pagina scrisă. Este aici un semn al „egoismului“ și măreției marilor opere.